

Постаті

УДК 94(439)"1783/1849":929Ж.ПЕРЕНІ(093)
DOI: 10.33402/ukr.2023-38-223-234

Юрій ДАНЧ

старший викладач

кафедри історії та суспільних дисциплін

Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2323-8882>

e-mail: dancs.gyorgy@kmf.org.ua

АРИСТОКРАТ НА БОЦІ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ОПОЗИЦІЇ В ЕПОХУ УГОРСЬКИХ РЕФОРМ. БАРОН ЖИГМОНД ПЕРЕНІ: СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Розкрито життя історичної постаті, тісно пов'язаної з адміністративно-територіальними одиницями Угорщини – комітатами Берег та Угоча, що розташовувалися на території сучасної Закарпатської обл. З'ясовано, що саме тут Жигмонд Перені розпочав свою політичну кар'єру, обіймав важливі керівні посади в Березькому й Угочанському комітатах, а згодом став одним із провідних діячів епохи реформ – періоду, який призвів до переродження феодальної системи Угорського Королівства в буржуазну модерну Угорщину.

Виснувано, що історія Угорщини XIX ст. – час реформ, революції, яка призвела до суспільних буржуазних перетворень, до визвольної боротьби, що прагнула захистити отримані здобутки, – багата на відомих визначних особистостей та політиків. Зазначено, що одне з чільних місць серед когорти цих непересічних і талановитих діячів посідає барон Жигмонд Перені, який протягом кількох десятиліть відіграв важливу роль у різноманітних суспільно-політичних процесах першої половини XIX ст.

Зауважено, що Ж. Перені був делегатом Державних зборів, скликаних під час війни з Наполеоном, брав діяльну участь у засіданнях парламенту епохи реформ, а згодом став однією з центральних постатей Державних зборів 1848–1849 р., де були представлені різні прошарки.

Констатовано, що Ж. Перені чи не єдиний політик, що був делегатом дев'яти скликань Державних зборів, працюючи то в Нижній палаті (угор. alsóház), то у Верхній (угор. felsőház або főrendiház) палаті парламенту, а в період революції навіть виконував обов'язки голови останньої. Відзначено, що діяльність Ж. Перені на загальнодержавній ниві не стала на заваді баронові постійно підтримувати свою маленьку батьківщину, дбати про її розвиток.

Ключові слова: комітати Берег та Угоча, епоха реформ, феодальні стани, буржуазні перетворення, Державні збори (парламент), революція, визвольна війна.

Фото 1: Барон Ж. Перені (1783–1849) (графіка, полотно Міклоша Боробааша, XIX ст.).
Джерело: <https://dka.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=6165>

Початок кар'єрного шляху. Службову діяльність Жигмонд Перені (Zsigmond Perényi) розпочав на посаді головного нотаріуса Березького комітату, пізніше, поряд із виконанням завдань державного значення, обіймав у цьому ж комітаті пост другого, а згодом першого піджупана, був також жупаном Угочанського комітату. Крім цього, барон став делегатом Державних зборів, скликаних під час війн із наполеонівською Францією, відіграв важливу роль у роботі тих скликань парламенту, які розпочали реформи, а в Державних зборах 1848–1849 рр. став центральною постаттю. Його першою дружиною була Юлія Стойка (Sztójka Júlia), а другою – молода Леопольдіна Ковачич (Leopoldina Kovachich). Син барона – теж Жигмонд – був депутатом Державних зборів (у 1867–1882 рр. і 1892–1896 рр.), а ще жупаном комітатів Берег та Угоча (1882–1889). Внук барона, Жигмонд Перені, обіймав посади міністра внутрішніх справ (1919), охоронця корони (1933–1946), віцеголови Верхньої палати парламенту (1939–1943), а згодом і голови законодавчого органу (1943–1944) (Pálmány, 2011, с. 1040).

Мета публікації – розкрити суспільно-політичну діяльність одного з найвідоміших угорських аристократів, що приєднався до революції та визвольної боротьби 1848–1849-х років. Для реалізації мети передбачено виконання таких завдань: висвітлити політичну, суспільну та економічну роль Жигмонда Перені в комітатах Берег і Угоча; з'ясувати його місію в епоху реформ, що розпочалися в Угорщині XIX століття й досягли свого піку під час революції та визвольної боротьби 1848–1849-х років; через архівні матеріали, спогади сучасників та найважливіші наукові праці, присвячені згаданій епосі, розкрити головні події з біографію політика та віхи його діяльності.

Жигмонд Перені походив із давнього знатного роду, що володів багатьма землями в Північно-Східній Угорщині, зокрема і на території сучасного Закарпаття (тоді – Угочанський, Березький та Ужанський комітати). Однак у XIX ст. представникам сім'ї довелося зіткнутися з подрібненням маєтків і величезними боргами. Першим відомим представником роду був син Яноша Добоша (János Dobos) – Орбан Добош

(Orbán Dobos), якому 1240 р. король Андраш II (András II) передав у володіння маєток Перен (стара назва – Пріні), розташований у комітаті Абауй. Саме за назвою маєтку рід одержав нове прізвище. Впродовж століть серед його представників роду були: палатин, головний королівський суддя, охоронець корони, головний королівський ключник (прибрамник), головний королівський чашник, головний королівський стольник, голова Верхньої палати парламенту, багато католицьких єпископів, жупанів, сейкейських графів. Генеалогія двох головних гілок родини – баронської та палатинської – простежена добре. 1399 р. Пейтер Жигмонд Перені (Péter Zsigmond Perényi) за допомоги в боротьбі проти турків отримав від короля Жигмонда (Zsigmond) у володіння Виноградово (Угочанський комітат). Замок Ньюлаб, що опинився у власності родини Перені, став визначним культурним центром регіону. Саме тут філософ і гуманіст Бенедек Ком'яті (Benedek Komjádi) переклав угорською листи апостола Павла. Переклад був виданий окремою книгою 1533 р. у Кракові. Його вважають першим повним виданням угорською мовою тексту апостольських листів (Keresztyén, 2000, old. 15).

Барон Ж. Перені народився 18 листопада 1783 р. у курії, що розташовувалася в Чопівці – передмісті сучасного Берегового. Батько Жигмонда, Іштван Перені (István Perényi), у 1780 р. був суддею колегії (апеляційного суду) Березького комітату, а протягом 1805–1809 рр. обіймав посаду адміністратора (урядового намісника) Ужанського комітету та судді Семичленної судової колегії. Мати – баронеса Єва Горват (Éva Horváth). Батьки доклали всіх зусиль, щоб їхній син одержав найкраще виховання та освіту. Як було прийнято в аристократів, початкову освіту Жигмонд здобув вдома під керівництвом приватного вчителя. Згодом його віддали до конвіктусу (церковної школи) в м. Нодьсомбот, а далі юнак продовжив вивчати право в Кошице. Юридичну практику проходив у Пешті, а потім – у Братиславі. Після навчання повернувся до родинних володінь. У цей період жив у Чопівці, що поблизу Берегового, а до Виноградова їздив лише час до часу для залагодження справ з управлінням маєтком (Keresztyén, 2000, old. 37).

Фото 2: Рідний дім Ж. Перені в Берегові (тепер – Центр культури ім. Перені). Джерело: <https://karpatalja.ma/sorozatok/karpatalja-ma/karpatalja-ma-az-ujjaeledt-perenyi-kulturkuria/>

На Державних зборах, скликаних 1807 р., Ж. Перені – делегат від Ужанського комітату. Державну службу розпочав 1808 р., коли був призначений головним нотаріусом Березького комітату. А вже 1811 р. став делегатом від Березького комітату і другим піджупаном, відтак із 1814 р. – першим піджупаном цього комітату. Вважав, що головне – це полегшити тягар непосильних податків для селян, підтримував ідею викупу кріпаків і зменшення їхніх повинностей. Своєю опозиційною поведінкою швидко здобув популярність на загальнодержавному рівні, оскільки під час наполеонівських воєн хоча й проголосував за важливі для цісарського двору податки та набір новобранців, але водночас поставив власні умови. Після Державних зборів 1811–1812 рр. на нього написали донесення, на підставі якого розпочалося королівське слідство. Жигмондові Перені довелося тимчасово відійти від державної діяльності. Паралельно відбулися зміни в політичному житті Угорщини – настав період абсолютизму, політичної тиші, коли понад десятиліття не скликалися Державні збори. Відлига настала тільки 1823 р. унаслідок протестів комітатів, які виступали проти незаконних зборів податків і нових наборів рекрутів.

У 1825 р. король Франц I (Ferenc I) – перший імператор Австрії, останній імператор Священної Римської імперії під ім'ям Франц II – у промові, якою відкривав засідання парламенту, наголосив на потребі посилення Конституції на засадах становості. На порядок денний повернулося питання перегляду роботи постійних комісій (оператумів), яка була «заморожена» 1794 р. Найперше парламент мав намір розглянути справу щодо «права згоди на податки» (імператор міг вводити нові податки тільки за згоди станових Державних зборів). Представники станів заявили про порушення їхніх прав, вимагали скасування незаконно призначених податків, а також скликання щонайменше 3 роки Державних зборів, притягнення до відповідальності королівських і комітатських чиновників, які ухвалювали незаконні рішення та відстоювали вільні зв'язки між комітатами. Сплачені до цього податки не повернули, однак заборгованість, яка утворилася до 1825 р., списали. Проте навіть так цісарському двору вдалося збільшити військовий податок удвічі. Для рівномірнішого територіального розподілу податків було призначено перепис населення. Натомість не знайшла підтримки ініціатива розглянути законопроект про торгівлю та мита, не вдалося прийняти закон про угорську мову й національності, реалізувати вимогу про ухвалення законів угорською мовою (Dancs, 2021, old. 241).

На Державних зборах 1825–1827 рр. Ж. Перені знову стає делегатом від Березького комітату. Він міг поїхати до Братислави і як член Верхньої палати парламенту, але зробив хоч і не унікальний, та незвичайний вибір: вирішив, що доцільніше представляти інтереси комітату в Нижній палаті. Барон належав до того незначного кола аристократів, який тричі ставав делегатом до парламенту. У період між 1790 р. і 1812 р., а згодом між 1825 р. та 1848 р. Державні збори скликали 14 разів, загалом депутатами за цей час стали понад 700 осіб, однак з-поміж аристократів маємо всього 44 особи (тобто 5–6 % від загальної кількості), яких обирали делегатами в якомусь із 46 комітатів Угорщини (Melkovics, 2020, old. 14–15). Ймовірно, Ж. Перені відчував, що Нижня палата парламенту забезпечує більші можливості для суспільного прогресу. Він неодноразово виступав на захист Конституції, угорської мови, національної культури й науки. Як зазначає Йозеф Сарозберкі-Нодь (József Szárazberky-Nagy), барон належав до наймайстерніших ораторів серед парламентаріїв. Він мав «дуже красиву зовнішність, мужній, але приємний голос, а промови Ж. Перені характеризувалися плавністю, розміреністю і водночас при потребі – великою силою впливу, тож і в пізніші часи він завжди належав до числа найвизначніших красномовців» (Szárazberky Nagy, 1931, old. 36). Політик вважав, що особливо важливо

забезпечити виховання молодого покоління угорською мовою. Це підтверджує запис у щоденнику Іштвана Сечені (István Széchenyi), який зазначив, що у вересні 1825 р. Жигмонд Перені виступив про це «з полум'яною промовою, що знайшла відгук в серцях угорців» (Oltványi, 2002, old. 338). На думку барона, освіта і виховання молоді рідною мовою відіграє головне значення, адже якщо в юному віці не прищепити любові до батьківщини, вірності угорському трону та Конституції, то не варто очікувати таких якостей характеру і в старшому (Melkovics, 2016, old. 109). Таємна поліція також вважала його талановитим та вправним оратором, влада розглядала як політика, що може стати для неї корисним. Тож опозиція дорікала баронові, що той радо погодився б на якусь державну посаду. Натомість Ж. Перені став одним із найрадикальніх представників опозиції, виступаючи з питань «права згоди на податки» й оподаткування дворян, що жили на кріпацьких наділах. У його депутатських зверненнях за 1825–1827 рр. знаходимо пропозиції щодо зменшення повинностей та податків для кріпаків або, наприклад, щодо того, щоби дворянство несло витрати на утримання представників свого стану в Державних зборах (ДАЗО-1, арк. 1). Під час виступу в січні 1826 р. Ж. Перені назвав «покращення життя» народу, що страждає під гнітом податків, однією із пріоритетних цілей.

Слава Жигмонда Перені після Державних зборів продовжувала зростати, свідченням чого стало й запрошення Ференца Келчеї (Ferenc Kőlcsey), який готувався до виборів керівництва Сотмарського комітату. Жигмонд Перені був знайомий із творчістю Келчеї, зразки якої потрапили до його рук зокрема через суддю Березького комітату Дердя Бая (György Bay). Дружні стосунки між цими двома діячами зберігалися протягом усього життя, тому Ж. Перені вважав моральним обов'язком відвідати могилу поета в 1840 р. Палатин Йосип також цінував патріотизм Ж. Перені, тому запропонував йому піти на державну службу попри те, що барон належав до опозиції. Так після закриття засідань Державних зборів Ж. Перені вийшов на ширшу за комітатські межі політичну арену. Протягом 1827–1829 рр. був членом комісії, що відповідала за «регулярні роботи». Попри те, що комісії не вдалося досягти серйозних результатів у модернізації робіт, її рекомендації, надійшовши до рад комітатів, стали джерелом дискусій, які започаткували суспільні реформи. У період між 1828 р. та 1830 р. були створені нові комісії для розгляду поданих пропозицій. З цією метою сформували центральний комітет, який складався з 81 особи. У процесі перетворень комісію з розгляду скарг було замінено на комісію з питань дворянських повстань і дворянських корогв. Очолив її придворний радник, жупан Ужанського комітату Борнобаш Фаї (Barnabás Fáy), а серед її членів були жупан з Араду Йозеф Венкгайм (József Wenckheim), жупан із Чонграда Леврінц Орці (Lőrinc Orczy), канонік з Егера Янош Фрім (János Frim) і власне Жигмонд Перені.

Діяльність у Державних зборах епохи реформ. У 1830 р. по всій Європі прокотилася хвиля революцій. Повстання польської шляхти викликало симпатії в Угорщині, зокрема в північно-східних комітатах. Однак Відень поспішив на допомогу Петербургу. Після поразки чимало поляків шукало прихистку в Угорщині. Цього ж року Ж. Перені прийняв пропозицію центрального виконавчого органу держави – Придворної (регентської) ради Угорського Королівства і був призначений заступником директора комітету з питань забезпечення війська. Тоді Придворна рада була, по суті, головним виконавчим органом влади. Барон погодився обійняти цю посаду, бо відчував, що настали часи, коли в державі зароджуються сили, які борються за збереження й розвиток країни і нації. Крім цього, завдяки новій посаді політик сподівався покращити й своє матеріальне становище. Справді, зростають і майно,

і престиж барона. Про це свідчить й економічне зростання його маєтків. Як член Угорської господарської спілки, Ж. Перені вірив, що важке матеріальне становище можна подолати модернізацією, упровадженням принципів капіталістичного господарства. Він визнавав важливість торгівлі та промисловості, тому відстоював і сприяв реконструкції транспортних артерій у комітаті. Також у ці роки був збудований глиноземний завод у с. Дийда, який обробляв алюмінієві галуни (солі сульфатної кислоти) із двох ближніх кар'єрів. Щороку тут виробляли 3 200–3 500 ц сульфату алюмінію-калію хорошої якості (Гранчак, 1993, с. 224).

На час роботи Ж. Перені у Придворній (регентській) раді припадає епідемія холери в Угорщині. Вона досягла кордонів держави наприкінці 1830 р. з боку Росії через Галичину. Придворна рада призначила двох королівських уповноважених на лінію кордону від Тренчина (сучасна Словаччина) до Брашова (сучасна Румунія), щоб зупинити її поширення. Спочатку здавалося, що просуванню хвороби вдалося завадити, тому уповноважених відкликали. Але в червні 1831 р. епідемія знову спалахнула, тому всю країну поділили на округи, очолили які знову королівські уповноважені, що мали керувати заходами з подолання хвороби, здійснювати все необхідне управління. Жигмонд Перені став таким уповноваженим на території, що межувала з Галичиною і до якої входили Марамороський, Уточанський та Сотмарський комітати. Ці землі барон добре знав, мав тут цілу систему налагоджених особистих контактів, адже його родина володіла в цьому регіоні низкою маєтків. Усіма силами й можливими способами намагався зупинити просування епідемії, але та доволі швидко дісталася і до внутрішніх земель Угорщини (Dancs, 2019, old. 94).

На засіданнях Державних зборів 1832–1836 рр. Ж. Перені як представник ліберальної опозиції брав участь у роботі Верхньої палати за правом народження. Він виступав проти абсолютизму, захищаючи станова Конституцію, а також підтримував суспільні ініціативи Нижньої палати. У 1834 р. барон почав працювати у сфері правосуддя. Він був призначений суддею Семичленної колегії, яка на той час була найвищим судовим колегіальним органом. Зокрема, брав участь у засіданнях із розгляду апеляції Міклоша Вешелені (Miklós Wesselényi) та Лайоша Кошута (Lajos Kossuth). У випадку М. Вешелені він голосував за виправдальний вирок, а у справі Л. Кошута – за найм'якший. Королівська суддівська колегія засудила Л. Кошута до 3 років позбавлення волі, а Семичленна колегія змінила вирок на суворіший – 4 роки (Mérei, 1980, old. 765). У 1834 р. Ж. Перені призначено намісником жупана Уточанського комітату, попри те, що в Державних зборах він належав до опозиції, а 22 червня 1836 р. барон став повноправним жупаном. Окрім цього, 1835 р. його обрано членом правління новоствореної Академії наук Угорщини (Dancs, 2021, old. 239).

Політик брав участь і в роботі Асамблеї 1839–1840 рр., але найбільшу активність продемонстрував на Державних зборах 1843–1844 рр. Він підтримував запровадження офіційного статусу угорської мови, виступав за реформу застарілої системи вільних королівських міст, підтримував опозиційні звернення Нижньої палати, ініціював припинення релігійних конфліктів і запровадження свободи совісті. Також барон важливого значення надавав розвитку дорожньої інфраструктури. Слушно вважав, що це допоможе стимулювати економіку комітатів та торгівлю між ними. Не боявся виступати і проти типової недовіри чиновників до опозиції, навіть намагався захистити свою гідність як жупана. Жигмонд Перені зазначав: «Так, я жупан, але ніколи не поступався своїми переконаннями перед урядом, зате урядові погляди завжди відстоював тоді, коли вони мали рацію» (Főrendi Napló, 1843, old. 144).

Одне з питань, яке регулярно розглядали на Державних зборах, – релігійне. Йшлося про надання протестантам рівних прав з іншими конфесіями. Неодноразово в цій справі виступали делегати-католики. У питанні змішаних шлюбів ініціативу Жигмонда Перені підтримав граф Дердь Аппоні (György Apponyi). Пропозиція барона передбачала узаконення дітей, які народилися поза церковним шлюбом, а також узаконення шлюбів, які давали протестантські священники (Czinege, 2020, old. 307).

Поворотний період – на службі революції та визвольним змаганням. Уряд Аппоні, запроваджуючи нову систему адміністративного управління, звільнив Ж. Перені з посади жупана Угочанського комітату, мотивуючи це нібито його зайнятістю в роботі Державних зборів і Семичленної судової колегії. 1847 р. політик узяв участь у розробці Петиції опозиції, яка вимагала призначення підзвітного уряду, запровадження загального оподаткування, народного представництва, рівності всіх перед законом, проголошення обов'язкового викупу селян із кріпацтва, скасування права вічного спадкового володіння для дворян (*aviticitas/ius aviticum*). Серед можливих кандидатур майбутніх міністрів неодноразово фігурувало і прізвище Ж. Перені. У листівках, які поширювали серед народу, він згаданий як претендент на пост міністра юстиції, згодом міністерське крісло йому пропонував під час створення уряду Лайош Баттяні (Lajos Batthyány), однак, зрештою, барон, покликаючись на літній вік, відмовився.

Роль Ж. Перені стала визначальною з кінця вересня 1848 р., оскільки саме він об'єднав навколо себе Верхню палату, що втрачала все більше представників. А те, що вона змогла засідати в Дебрецені, – повністю його заслуга. Більша частина аристократії воліла не долучатися до роботи Державних зборів. Уже на відкритті засідання в Пешті щонайменше 130 аристократів, покликаючись на різні причини, відмовилися брати участь у роботі парламенту. В подальшому кількість таких осіб тільки зростала, тож наприкінці серпня необхідно було подбати про те, щоби для кворуму та ухвалення рішень вистачало би присутності 30 представників Верхньої палати, яка де-юре нараховувала майже 800 осіб. На подальших етапах визвольних змагань було важко забезпечити навіть таку кількість парламентаріїв. У Дебрецені з аристократії регулярну участь у засіданнях Верхньої палати брали тільки Жигмонд Перені, граф Мігай Естергазі (Mihály Esterházy), барон Імре Стойка (Imre Sztojka), трансильванський барон, письменник, член Комітету оборони Міклош Йошіка (Miklós Jósika). Граф Казимир Баттяні (Kázmér Batthyány), який паралельно обіймав посаду міністра закордонних справ у революційному уряді, зміг бути присутнім на Державних зборах тільки з кінця квітня. Крім них, на окремих засіданнях бували всього по кілька магнатів. Однак ті, хто залишався до кінця, були відданими прихильниками справи Л. Кошута. Крім аристократії, другу велику групу Верхньої палати становило вище духовенство: католицькі архієпископи та єпископи, греко-католицькі єпископи. 3-поміж них у роботі нових Державних зборів також взяли участь усього кілька осіб.

На проведених під керівництвом Ж. Перені комітатських виборах 1848 р. в Угочанському комітаті дворянство опинилося в меншості. У постійному комітеті, що складався зі 145 членів, було 17 священників, 54 поміщики, 12 промисловців та ремісників і 62 колишні кріпаки. Подібні пропорції простежувалися і при формуванні органу, що відповідав за проведення виборів – «центральної комісії». Серед її 65 членів був 21 поміщик, 7 представників духовенства, 3 промисловці, а «з-поміж синів селянства» довіру здобули 28 осіб (Stipta, 1995, old. 60–61).

Після свого повернення король Фердинанд V (Ferdinánd V) призначив Жигмонда Перені віцеголовою Верхньої палати Державних зборів: як зазначено у ст. 7 Закону № IV від 1848 р., на посаду спікера Верхньої палати обрано державного суддю Дердя Сейкгеї Мойлата (György Székhelyi Majláth), а на посаду його заступника – жупана Угочанського комітату барона Жигмонда Перені (Királyi rendelet, 1848, old. 102).

Однією з найважливіших геополітичних подій у регіоні 1848 р. стало об'єднання Угорщини та Трансильванії. Губернатор краю Йозеф Телекі (József Teleki) 10 квітня 1848 р. скликав трансильванські Державні збори до Клуж-Напоки на 29 травня. Угорський уряд своїм уповноваженим на це засідання направив уже літнього Ж. Перені, хоча багато хто вважав його недостатньо обізнаним у політичному житті Трансильванії, інші ж стверджували про недостатній авторитет барона (Trócsányi, 1970, old. 242). Бертолон Семере (Szemere Bertalan) у листі до Жигмонда Перені, датованому 20 травня, розпорядився підготувати точний звіт про події у Трансильванії та очікувати на вказівки з центру. Якщо ж такої можливості не буде, то політик дозволив баронові ухвалювати рішення самостійно, сподіваючись «на його мудрість і життєвий досвід» (Miskolczy, 2020, old. 67). Так Ж. Перені взяв участь у Державних зборах у Клуж-Напоці, на яких було проголошено утворення союзу. Жупанів Трансильванії обрали за рекомендаціями Яноша Бетлена (János Bethlen), Жигмонда Перені та Ласло Телекі (László Teleki).

Від початку створення Комітету оборони Угорщини Ж. Перені брав участь у його засіданнях, а з 3 жовтня офіційно став членом цього органу, регулярно звітував про розвиток воєнної ситуації. Відтоді він представляв у Верхній палаті Комітет оборони, який мав найвищу виконавчу владу і, по суті, виконував урядові функції. Згідно з даними реєстру заробітних плат відділу поліції та пошти Комітету оборони, на 24 січня в Дебрецені перебувало всього 10 депутатів Верхньої палати, серед них і барон Ж. Перені. 15 травня він повідомив міністра фінансів, що в Дебрецен загалом приїхало 68 парламентаріїв Верхньої палати, але їхня кількість постійно змінюється. На той день у парламенті їх було 38 (Beég, 1954, p. 24).

Жигмонд Перені відігравав у роботі Верхньої палати все більшу, можна сказати, визначальну роль. Саме за його ініціативою наприкінці серпня було ухвалено закони про армію та фінанси. За відсутності голови Д. Мойлата саме барон вів парламентські засідання. Наприкінці грудня Ж. Перені запропонував, щоб до Дебрецена перебрався не тільки уряд, а й Державні збори, які легітимізували діяльність виконавчої влади. Тож разом із Державними зборами й урядом літній політик переїхав спочатку до Дебрецена, потім – до Сегеда, а згодом – в Арад (сучасна Румунія). Від початку Ж. Перені підтримував ініціативу Л. Кошута про детронізацію правлячої династії Габсбургів. 24 квітня 1849 р. поруч із віцеспікером Нижньої палати Палом Алмаші (Pál Almásy) та секретарем Нижньої палати Імре Сочвої (Imre Szacs vay) Жигмунд Перені як віцеспікер Верхньої палати поставив підпис під Актом про незалежність (Pálmány, 2011, old. 1042). Барон не хотів революції, але коли стало неможливо її уникнути, він радше готовий був померти, ніж зрадити батьківщину. Кандидатуру політика неодноразово розглядали при формуванні уряду, але зрештою голова уряду Л. Кошут указом від 29 травня 1849 р. призначив його головою Семичленної суддівської колегії. Цю посаду Ж. Перені обіймав до 11 серпня 1849 р.

Поразка визвольної боротьби – репресії. У ніч капітуляції угорської армії і складання зброї 13 серпня Ж. Перені перебував у палаці Богуш. За порадою друзів він спробував утекти, але вже незабаром повернувся до палацу і чекав на ворога з

гордо піднятою головою. Барон не хотів рятуватися втечею на чужину. 15 серпня його заарештував австрійський майор, герцог Лобковіц (Lobkowitz). Його перевезли до Пешта, у в'язницю під назвою «Новобудова», де політика судив імператорський військовий трибунал. На суді Ж. Перені визнав підписання Акту про незалежність і не виявив докорів сумління. Вирок був суворий – страта через повішання та конфіскація усього майна. Вранці 24 жовтня 1849 р. його стратили у дворі в'язниці разом із секретарем Нижньої палати Імре Сочвої та міністерським радником Мано Чернушем (Manó Csernus). У жалобі за ним перебувала не тільки родина, а й усі патріоти на рідній землі та ті, що змушені були емігрувати. Лайош Кошут присвятив загиблому другу слова: «Перед тобою, о титане, перед тобою, що єдиний стоїш з того часу, перед тобою схиляюся в пошану твоєї пам'яті... о Майстре!» (Melkovics, 2016, old. 118).

Жигмунд Перені підготував свій заповіт 30 листопада 1848 р., залишивши розпорядження щодо майна та спадкоємців (ДАЗО-2, арк. 3). Напередодні страти останнього листа, датованого 23 жовтня 1849 р., написав сестрі Юлії (Doby, 1899, old. 21.) Усвідомлюючи неминучість смертельного вироку, Ж. Перені просить її подбати про його дитину.

Ще того ж 1849 р. цісарський двір конфіскував усі родинні маєтки Перені, щоправда частину вдалося повернути після австрійсько-угорського компромісу 1867 р. Барон похований у Будапешті на цвинтарі по вул. Фіумеї/Керепеші, на надгробній плиті викарбовано напис: «Загинув, бо Вітчизну любив понад життя». «Тут спочиває барон Жигмонд Перені, якому ДОВЕЛОСЯ покинути цей світ о 6-й годині 30 хвилин на світанку 24 жовтня 1849 року на горі невтішній дружині та єдиного Чина! Мир праху його!» (Dancs, 2018, old. 31).

Одна з найбільших заслуг Ж. Перені в епоху реформ – те, що попри державну посаду, він не зрадив принципам, навіть будучи жупаном, не відмовився від ліберальних опозиційних ідей, відстоював потребу буржуазних суспільних перетворень, погодився з оподаткуванням дворянства, скасуванням кріпацтва, закликав до відповідального урядування та представництва народних інтересів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Гранчак, І. (1993). *Нариси історії Закарпаття, 1*. Ужгород.

ДАЗО-1: Державний архів Закарпатської області (Держархів Закарпатської обл.), ф. 10, оп. 2, спр. 1093, арк. 1.

ДАЗО-2: Держархів Закарпатської обл., ф. 60 (Сімейний фонд баронів Перені), оп. 4, спр. 921, арк. 3.

Beér, J. (1954). *Az 1848–49. évi népképviselői országgyűlés*. Budapest.

Czinege, Sz. (2020). Apponyi György gróf a reformkori országgyűléseken. *Rendi országgyűlés – polgári parlament. Érdekképviselő és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig*. Budapest; Eger.

Dancs, Gy. (2018). Vértanúság a haza és a nemzet szolgálatában. – Báró Perényi Zsigmond élete és szerepe a reformkorban, valamint az 1848–49-es forradalomban és szabadságharcban. *Közoktatás, 4*, 30–31.

Dancs, Gy. (2019). Az első kolerajárvány elleni védekezés kezdeti sikerei 1831 elején Északkelet-Magyarországon. *Acta Universitatis Debreceniensis Series Historica LXXI. Történeti Tanulmányok XXVII*. Debrecen, 74–94.

Dancs, Gy. (2021). Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig. *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. Beregszász; Ungvár.

Doby, A. (1899). *Báró Perényi Zsigmond, a magyar nemzet dicső vértanújának élete*. Nagy-Szölös.

Főrendi Napló 5. (1843–1844). *Felső Első Ferdinánd ausztriai császár; Magyar- és Csehországnak e néven Ötödik Koronás királyától szabad királyi Pozsony városában 1843-dik évi május 14-kén rendeltetett Magyar-országgyűlésen a méltóságos Fő-rendeknél tartott országos ülések naplója*. Pozsony: Az országgyűlési Irományok Kiadó.

Keresztyén, B. (2000). *A Perényiek és Báró Perényi Zsigmond élete, emléke Ugocsában*. Ungvár.

Királyi rendelet. (1848. Június 25-én). *Közlöny*, 26, 102.

Melkovics, T. (2016). Perényi Zsigmond báró. Bírából vádlott és vértanú. *Az 1848–1849. évi országgyűlés mártirjai*. Budapest, 107–133.

Melkovics, T. (2020). Egy atipikus életút: Perényi Zsigmond báró a reformkorban. In Gy. Kedves,; I. Pelyach (szerk.). *Perényi Zsigmond báró. Az 1848–1849. évi országgyűlés mártirjai*. Budapest: Országház Könyvkiadó, 13–35.

Mérei, Gy. (szerk.). (1980). *Magyarország története 1790–1848*. I. kötet.

Miskolczy, A. (2020). Az Erdéllyel való unió és Perényi kormánybiztossága. In *Perényi Zsigmond báró. Az 1848–1849. évi országgyűlés mártirjai*. Budapest.

Oltványi, A. (szerk.). (2002). *Széchenyi István. Napló*. Budapest: Osiris Kiadó.

Pálmány, B. (2011). *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja, 1825–1848, I*. Budapest.

Stipta, I. (1995). *Törekvések a vármegyék polgári átalakítására*. Budapest: Osiris Kiadó.

Szárászberky Nagy, J. (1931). Szárászberky Nagy József emlékjegyzetei(1800–1878). Budapest

Trócsányi, Zs. (1970). *Wesselényi Miklós és világa*. Budapest.

REFERENCES

Hranchak, I. (1993). *Narysy istorii Zakarpattia, 1*. Uzhhorod (in Ukrainian).
Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti (Derzharkhiv Zakarpatskoi obl.), f. 10, op. 2, spr. 1093, ark. 1 (in Hungarian).

Derzharkhiv Zakarpatskoi obl., f. 60 (Simeinyi fond baroniv Pereni) op. 4, spr. 921, ark. 3 (in Hungarian).

Beér, J. (1954). *Az 1848–49. évi népképviselési országgyűlés*. Budapest (in Hungarian).

Czinege, Sz. (2020). Apponyi György gróf a reformkori országgyűléseken. *Rendi országgyűlés – polgári parlament. Érdekképviselés és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig*. Budapest; Eger (in Hungarian).

Dancs, Gy. (2018). Vértanúság a haza és a nemzet szolgálatában. – Báró Perényi Zsigmond élete és szerepe a reformkorban, valamint az 1848–49-es forradalomban és szabadságharcban. *Közoktatás*, 4, 30–31 (in Hungarian).

Dancs, Gy. (2019). Az első kolerajárvány elleni védekezés kezdeti sikerei 1831 elején Északkelet-Magyarországon. *Acta Universitatis Debreceniensis Series Historica LXXI. Történeti Tanulmányok XXVII*. Debrecen, 74–94 (in Hungarian).

Dancs, Gy. (2021). Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig. *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. Beregszász; Ungvár (in Hungarian).

Doby, A. (1899). *Báró Perényi Zsigmond, a magyar nemzet dicső vértanújának élete*. Nagy-Szölös (in Hungarian).

Főrendi Napló 5. (1843–1844). *Felsőes Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e néven Ötödik Koronás királyától szabad királyi Pozsony városában 1843-dik évi május 14-kén rendeltetett Magyar-országgyűlésen a méltóságos Fő-rendeknél tartott országos ülések naplója*. Pozsony: Az országgyűlési Irományok Kiadó (in Hungarian).

Keresztyén, B. (2000). *A Perényiek és Báró Perényi Zsigmond élete, emléke Ugocsában*. Ungvár (in Hungarian).

Királyi rendelet. (1848. Június 25-én). *Közlöny*, 26, 102 (in Hungarian).

Melkovics, T. (2016). Perényi Zsigmond báró. Bírából vádlott és vértanú. *Az 1848–1849. évi országgyűlés mártírjai*. Budapest, 107–133 (in Hungarian).

Melkovics, T. (2020). Egy atipikus életút: Perényi Zsigmond báró a reformkorban. In Gy. Kedves; I. Pelyach (szerk.) *Perényi Zsigmond báró. Az 1848–1849. évi országgyűlés mártírjai*. Budapest: Országház Könyvkiadó, 13–35 (in Hungarian).

Mérei, Gy. (szerk.). (1980). *Magyarország története 1790–1848*. I. kötet (in Hungarian).

Miskolczy, A. (2020). Az Erdéllyel való unió és Perényi kormánybiztossága. In *Perényi Zsigmond báró. Az 1848–1849. évi országgyűlés mártírjai*. Budapest (in Hungarian).

Oltványi, A. (szerk.). (2002). *Széchenyi István. Napló*. Budapest: Osiris Kiadó (in Hungarian).

Pálmány, B. (2011). *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja, 1825–1848, I*. Budapest (in Hungarian).

Stipta, I. (1995). *Törekvések a vármegyék polgári átalakítására*. Budapest: Osiris Kiadó (in Hungarian).

Szárászberky Nagy, J. (1931). Szárászberky Nagy József emlékjegyzetei (1800–1878). Budapest (in Hungarian).

Trócsányi, Zs. (1970). *Wesselényi Miklós és világa*. Budapest (in Hungarian).

György DANCS

Senior Lecturer

Department of History and Social Sciences

Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2323-8882>

e-mail: dancs.gyorgy@kmf.org.ua

AN ARISTOCRAT ON THE SIDE OF THE LIBERAL OPPOSITION IN THE HUNGARIAN REFORM ERA. BARON ZSIGMOND PERÉNYI'S OFFICIAL AND PUBLIC CAREER

The study aims to present a person who has several ties to the former Hungarian-administered counties of Bereg and Ugocsa in the territory of present-day Transcarpathian region in Ukraine. Zsigmond Perényi began his official career here, held important positions in the leadership of Bereg and Ugocsa counties, and became one of the outstanding figures

of the period leading from the feudal system of the Kingdom of Hungary to the birth of modern civil Hungary – the Reform Era.

They came to the conclusion that the history of Hungary in the 19th century, the period of reform, the revolution leading to the bourgeois transformation, the struggle for freedom that wanted to preserve the achievements brought us many famous people and politicians. Even among these, Zsigmond Perényi is outstanding, who played an important role in the various processes of the the first half of the 19th century.

Perényi took part in the parliaments convened during the Napoleonic War, he actively participated in the reform-era parliaments, and then became a central figure in the first national parliament of 1848–1849 where different strata of the population were represented.

It was established that it is almost unprecedented that he participated in nine parliaments, sometimes in the work of the lower house (alsóház), sometimes in the work of the upper house, (felsőház or főrendiház), and finally, during the war of independence, he also performed the duties of the president of the upper house. It is noteworthy that, despite the long career of Perényi's national activities, he did not neglect the support and development of his homeland, his native land.

Keywords: Bereg and Ugocsa, reform era, feudalism, civil transformation, parliament, revolution, war of independence.